

Modersmålsundervisning och identitetsutveckling – utifrån nationella minoritetsspråkens perspektiv med exempel finska som modersmål

Boglárka Straszer, Högskolan Dalarna

I kursplanerna för modersmål som nationella minoritetsspråk (Skolverket, 2022), betonas språkets och modersmålsundervisningens betydelse för individens utveckling av sin identitet. I kommentarmaterial till kursplanerna i modersmål för de olika nationella minoritetsspråken (se t.ex. Skolverket, 2022) förklaras att undervisningen ska stödja elevernas identitetsutveckling i nära samspel med deras språkutveckling och det påpekas att individens identitet är flerdimensionell och ofta präglad av tillhörighet till flera kulturer. Detta är inte minst vanligt i flera kommuner i norra delen av landet, där många familjer har anknytning samtidigt till flera nationella minoritetsspråk, så som exempelvis finska, meänkieli och samiska, och kan ha kunskaper i ett eller flera av dessa språk samtidigt. Även i andra delar av landet finns det många familjer som utöver ett nationellt minoritetsspråk, som inte sällan är finska, även har tillgång till ett tredje och fjärde språk utöver majoritetsspråket svenska. I ett sverigefinskt klassrum eller modersmålsklassrum i finska förekommer en stor mångfald av språk och kulturer. Därmed betonas i kommentarmaterialen att eleverna genom undervisningen i de aktuella minoritetsspråken ska få möjlighet att utveckla flerkulturella identiteter på egna villkor, som innebär en identitet som de själva har definierat och som de har möjlighet att reflektera medvetet över. Kursplanerna lämnar utrymme för att eleverna kan känna olika stark tillhörighet till sin nationella minoritetsbakgrund, som innebär att ett flexibelt förhållningssätt ska finnas hos modersmållärarna oavsett vilka tillhörigheter läraren har.

Modersmålsämnetts identitetsstärkande betydelse lyfts i kursplanerna särskilt i samband med läsning och skrivning samt genom hänvisning till språkbruk och de nationella minoriteternas historia, kulturella uttryck och traditioner. I ett nationellt minoritetsspråkssammanhang får modersmålsundervisning delvis samma och delvis olika dimensioner av identitetsutveckling jämfört med undervisningsgrupper utom nationella minoritetsspråk. Utöver detta bär varje nationella minoritetsspråk egna specifika dimensioner i och med att talarnas historiska och kulturella bakgrunder är olika. Detta kommer tydligt fram inte minst när man tänker på den finska modersmålsundervisningskontexten, eftersom eleverna kan ha väldigt olika bakgrunder, från att ha skogsfinsk bakgrund (Tarkiainen, 1993) eller vara ättlingar till finska

krigsbarn (Lagnebro, 1994) eller andra invandrade finnar, till elever som har nyligen flyttat från Finland och har olika relationer till finska språket, så som exempelvis de som identifierar sig som finska romer (Pulma, 2015) eller kommer från Svenskfinland, det vill säga från områden i Finland där svenska talas eller där den finlandssvenska kulturen är levande (se t.ex. Verghese Gyllingberg, 2011). Således förekommer det en oklar gräns mellan minoritetsskap och invandrarskap i den finska modersmålskontexten (se Liimatainen & Carlsson, 2023). Det är också vanligt att det i det finska modersmålsklassrummet finns elever blandade från olika årskurser och att det i en och samma undervisningsgrupp finns både elever som läser språket som ett förstaspråk och de som läser finska som ett andraspråk (SOU 2917:91). Detta medför särskilda didaktiska utmaningar, således behöver modersmåls lärare i finska ha kunskap, metoder och läromedel för att kunna undervisa elever med varierande kunskaper i finska tillsammans med elever som har inga förkunskaper i finska (Lainio & Pesonen, 2020).

För elever som läser språket finska som förstaspråk inom ramen för finska som modersmål ingår i alla årskurser arbete med texter med anknytning till elevernas bakgrund, som enligt kursplanen innebär att texterna ska ha anknytning till både de sverigefinska och finska traditioner och kulturella uttrycksformer. Medan elever som läser språket finska som andraspråk inom ramen för finska som modersmål även ska arbeta med texter som tar upp livsfrågor av olika slag och de ska också möta texter som anknyter till sverigefinnarnas traditioner och kultur. För de yngre eleverna, i årskurserna 1–6 är texterna enklare, medan för de högre årskurserna anger kursplanen en progression på så sätt att texterna föreslås vara mer komplexa, till både form och innehåll.

Studier om modersmålsundervisning lyfter ofta bristen på undervisningsmaterial som en stor utmaning (se t.ex. Ganuza & Hedman, 2015; SOU 2019:18). Speciellt för den finska modersmålskontexten är att lärarna har tillgång till ett stort urval av högkvalitativa undervisningsmaterial. I de finska modersmålsklassrummen används inte sällan läromedel som produceras i Finland för svenskspråkiga elever som läser finska som inhemskt språk antingen med inga eller mindre förkunskaper i finska (t.ex. bokserierna POKS!, Olo, Tassu och Suomeksi¹), dessutom finns det ett stort urval av andra resurser tillgängliga, så som spel, interaktiva verktyg och program (t.ex. Sverige

¹ Information om bokserierna finns på Schildts & Söderströms förlagets hemsida: www.sets.fi

Radio Finskans materialbank Roketti, Taikalipas, SR Play app², UR Play³ och Kulturrådets Bokstart⁴) som produceras både i Finland och i Sverige och som kan användas för att öva språkliga färdigheter och utveckla kunskaper i finska. Lärarna i finska har även lärarnätverk av olika slag och inte minst i sociala medier, där det sker ett aktivt erfarenhets- och materialutbyte. Det är dock uppenbart att de tillgängliga läresursernas användning kräver skicklighet och kreativitet av lärarna för att de ska kunna anpassas till de aktuella undervisningsgrupperna. Ur ett mångfaldsperspektiv och även för att stötta alla elevers lärande är det värdefullt att kunna använda olika läresurser. Exempelvis den finlandssvenska kulturen och språkbruk som representeras i en del av de ovannämnda läroböcker som kommer från finlandssvenska bokförlag, och riktade ursprungligen till svenskspråkiga finnar i finska skolan för att lära sig finska, kan bredda elevernas språkliga repertoar och kulturkännedom.

Identitetsfrågor lyfts i kursplanen för modersmål - finska som nationellt minoritetsspråk (Skolverket, 2022) genom hänvisning till kännedom av historia, kultur, traditioner och kulturarvets betydelse. Det betonas att kunskaper om det egna kulturarvet kan ge eleverna ökad självkänsla och en större trygghet och detta i sin tur kan bidra till utvecklingen av elevernas personliga och kulturella identiteter. Till exempel att i en elevgrupp i finska modersmål få veta varför ”Korvatunturi”⁵ är en viktig plats, att vad en ”vappuviuhka”⁶ används till eller äta ”mämmi”⁷ på påsk, kan bidra till en känsla av tillhörighet. Betydelsefullt är också att kulturarvet benämns i kursplanen i bred bemärkelse och det finns ett särskilt avsnitt där kunskaper om sverigefinsk kultur behandlas. Att känna till exempelvis den sverigefinska popkulturen och flera av de sånger som är skapade av artister med finska rötter, t.ex. Love Antell, Miriam Bryant, Frida Hyvönen, Anna Järvinen, Markus Krunegård och Markoolio, kan ge en trygghet för många unga.

² <https://sverigesradio.se/finska>

³ <https://urplay.se>

⁴ <https://www.bokstart.se>

⁵ *Korvatunturi* är ett fjäll på gränsen mellan Finland och Ryssland, som är enligt finländsk tradition platsen där julgubben (finlandssvenska), d.v.s. jultomten bor.

⁶ *Vappuviuhka* är majviska på finlandssvenska, som är en slags pompom av pappersslingor på en träpinne som man viftar med i Finland och även av vissa sverigefinnar på Valborgsmässoafton.

⁷ *Mämmi*, d.v.s. memma, är en klassisk finsk påskrätt, som är gjord av rågmjöl, malt och sirap. Den har en klubbig konsistens och har en mustig söt doft av spannmål.

I den progressionen som gäller kunskaper i kulturarv finns en ganska omfattande hänvisning till olika områden som kan påverka elevernas identitetsutveckling. Exempelvis för de lägre årskurserna i finska, och för både elever som läser finska som förstaspråk och andraspråk, innehåller kursplanen hänvisning till sverigefinnarnas liv i dag med utgångspunkt i historia och kulturarv, till exempel traditioner och högtider, samt sverigefinnarnas kulturarv i olika former, så som lekar, musik och andra estetiska uttryck. Medan det för eleverna i mellanstadiet ingår utökade kunskaper om sverigefinnarna med exempel på den finskspråkiga befolkningens historia i Sverige. Även kulturliv i olika konstformer, till exempel musik, film och skönlitteratur samt samhällsfrågor som berör sverigefinnar i dag lyfts bland centrala innehåll. För äldre elever, i årskurserna 7-9, är det centrala innehållet av undervisningen gällande den sverigefinska kulturen ännu mer omfattande och det inkluderar finskans ursprung, utveckling och framtid i Sverige, den sverigefinska kulturens villkor i relation till majoritetssamhället under olika tider, organisationer som arbetar för att främja finska och den sverigefinska kulturen, traditionell och modern sverigefinsk och finsk musik samt andra estetiska uttryck, några sverigefinska och finska författare och deras verk samt några aktuella samhällsfrågor som berör sverigefinnar, även i jämförelse med liknande frågor hos andra nationella minoriteter i Sverige.

Att kunna hålla fokus på alla dessa olika dimensioner av finska språket och kulturarvet är inte nödvändigtvis en självklarhet för alla lärare, elever och deras familjer. De organisatoriska frågor och villkor som omringar modersmålsundervisningen, så som exempelvis begränsad tid för modersmålslektioner, trötta elever på sena eftermiddagar och heterogenitet i modersmålsklassrummet, utmanar lärarnas val av undervisningens innehåll och fokusområde (se t.ex. Ganuza & Hyltenstam, 2020). Trots dessa begränsande faktorer är det viktigt att tänka på att varje enskild elev blir berikad av alla de intryck och kunskaper som den får med sig från de åren den deltar i modersmålsundervisning. Därför är det mycket betydelsefullt att lärarna har både kunskaper och engagemang för att motivera och inspirera eleverna med varierande undervisningsinnehåll och arbetssätt. För att lyckas med modersmålsundervisningen behöver lärarna en stor verktygslåda, som även innebär samverkan med andra modersmåls lärare, klasslärare, övrig skolpersonal (se t.ex. Wedin & Straszer, 2020) och sist men inte minst ett nära samarbete med vårdnadshavare.

Referenser

Ganuza, N., & Hedman, C. (2015). Struggles for legitimacy in mother tongue instruction in Sweden. *Language and Education*, 29(2), s. 125-139.

- Ganuza, N., & Hyltenstam, K. (2020). Modersmålsundervisningens framväxt och utveckling. I B. Straszer, Å. Wedin (Red.), *Modersmål, minoriteter och mångfald – i förskola och skola*. (s. 37-77). Studentlitteratur.
- Lagnebro, L. (1994). *Finska krigsbarn*. Doktorsavhandling. Umeå universitet.
- Lainio, J., & Pesonen, S. (2020). De nationella minoritetsspråken i modersmålsundervisningen. I B. Straszer, Å. Wedin (Red.), *Modersmål, minoriteter och mångfald – i förskola och skola*. (s. 79-108). Studentlitteratur.
- Liimatainen, T., & Carlsson, N. (2023). Våga finska! Sverigefinsk språkaktivism på sociala medier. I T.M.Milani, L. Salö (Red.), *Sveriges nationella minoritetsspråk. Nya språkpolitiska perspektiv*. (s. 67-96). Studentlitteratur.
- Pulma, P. (2015). *De finska romernas historia från svenska tiden till 2000-talet*. Svenska Litteratursällskapet i Finland och Bokförlaget Atlantis.
- Skolverket, (2022). *Modersmål - finska som nationellt minoritetsspråk - GRGRMOE01 - Grundskola, Sameskola*. Skolverket.
- Skolverket, (2022). *Kommentarmaterial till kursplanen i modersmål – finska som nationellt minoritetsspråk. Grundskolan*. Skolverket.
- SOU 2017:91. *Nationella minoritetsspråk i skolan: Förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 2019:18. *För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering. Modersmålsundervisning och studiehandedning på modersmål. Betänkande av Utredningen om modersmål och studiehandedning på modersmål i grundskolan och motsvarande skolformer*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Tarkiainen, K. (1993). *Finnarnas historia i Sverige 2. Inflyttarna från Finland och de finska minoriteterna under tiden 1809-1944*. SHS & NM. Helsingfors.
- Verghe Gyllingberg, L. (Red). (2011). "Så bra svenska du talar!" *En antologi om finlandssvenskars möten med Sverige*. Söderströms.
- Wedin, Å., & Straszer, B. (2020). Transspråkande som förhållningssätt och praktik I B. Straszer, Å. Wedin (Red.), *Modersmål, minoriteter och mångfald – i förskola och skola*. (s. 255-272). Studentlitteratur.